

2*lji*. Imò Cornelius à Lap. (1) contendit, Niniven adhuc serius, nimurum quinto anno post excidium Jerosolymae eversam esse.

28. Queres X : *Cur Josephus Judæus gesta Tobiae, si vera sunt, in sua historiâ de Antiquitatibus Iudaicis aut alibi ne verbo quidem attigerit?*

Resp. : Silentium Josephi de Tobia variis ex causis proficiunt potuit. Primo, quia defixus in referenda publicâ totius gentis Judæicae historiâ, particularis illius familiæ gesta et facta narrare superseruit. Secundo, quia libri hujus historian Chaldaico sermone scriptam (2), nec in hebraicis Judgeorum scriptis, nec in Canone Esdrino reperit. Unde non nimur, quid de Tobia silent, quodammodo et Johi historiam, utponnationi Judæicae extraneam, et cedem infantum sub Herode, et nonnulla alia privatis ex studiis omisit. Præterea est sancta critices regula : Si plures Scriptores rem quamdam referant, de qua alii ne verbo quidem disserunt, audiendus potius est is, qui refert, quām ille, qui rem silentio premittit. Cum igitur Tobiae historiam auctoř hujus libri referat, et SS. Patres eam ut historiam agnoscant, non est curandum silentium Josephi Judgei, præsertim quia hujus scriptoris omissiones et errata alia graves auctores (3) perstringunt.

SECTIO II.

DE LIBRO JUDITH

Auctor hujus libri, juxta communiorum sententiam, fuit Eliachim (4), qui nonnunquam vocatur Joachim (5), quique tanquam Sacerdos summus rebus hoc libro narratis non modò interfuit, sed et penè prefuit. Adde, quid hoc publicarum scriptiorum historicarum munus teste Josepho (6) Sacerdotum principibus demandari solitum fuerit. Porrò tres in partes liber ita dividitur. Prima occasionem belli contra Palestinam ab Assyriis suscepit, altera obsidionem Bethulie ab exercitu Holofernes, tertia urbis hujus obcessam et Palestine liberationem per cedem Holofernes ab Judithâ illatam exponit.

29. Queres I : *An liber Judith sit vera historia? Antequam respondeam, observo, quid juxta Lutherum (7) et Grotium, quos sequuntur Theologi Batavi (8), scriptores Actorum Lipsiensium (9), nec ob-*

(1) Loc. cit., item Comment. in Nahum 2, 1.

(2) Vide 5. Hieronymi Epistol. 100 ad Chromat. et Heliодор.

(3) Vide Cornelius à Lap. Comment. in LL. Regum, et ibi inquire in indice, verbo : *Josephus*. Item consulte Natal. Alex. Tom. I Histor. Eccles. in quartâ Mundâ editione cap. VI, et in Tom. II, in quintâ Mundâ ed. cap. II, et in sextam Mundâ atq. cap. 2. Item Calvai Histor. Bibl. in Praefat., et alibi.

(4) Judith. 4, 5.

(5) Judith. 15, 9. Item vide Calmet Dictionar. Bibl., verbo : *Eliachim*.

(6) L. 4 in Appionem.

(7) Praefat. in L. Judith, ubi teste Widenhofer, tom. I. S. Script. dogmat. ac polemic. explicat. de historia Judithæ at: *Ein gedicht, das man gespielt hat, wie man bei uns die Passion spielt.*

(8) Sentiments, lett. 8.

(9) Tom. VI, p. 270.

securè Bayle (1), liber Judith non contineat veram historiam, sed duntaxat parabolam, aut fictionem allegoricam solandis afflictis Judgeis excoxitam. Verum contrarium omnino certum est, quid nimurum liber Judith veram contineat historiam. Id enim prolatatur tum ex genealogia Judithæ (2), ex ejus patriâ, marito, et tot aliis nominibus propriis haud obscurè veteram historiam indicantibus, tum ex testimonio PP. Clementis Alexandr. (3), Tertulliani (4), Ambrosii (5), Hieronymi, qui (6) ad Salvinum expressè ait: *Ad prioram te extenda habens tui ordinis, quis securas, Judith de Hebreâ historiâ, et Annam filiam Phanuelis, etc.* Recienda itaque est illorum audax et merè arbitriaria opinio, qui totum librum Judith meram fabellârâ parabolam, quâ sub fictis nominibus victoria Ecclesiæ Judaice in hostes suos, ac potissimum in Antiochum Ephipanum celebraret, et umbrum. Ita iuxta Grotium vidua Judith designat gentem Judaicam omni auxilio destitutam; Bethulia templum Dei; Judith gladius preces sanctorum; Nabuchodonosor dialobum; Assyria ejus fastum; Holofernes Antiochum, quasi lictorem serpantis Stygi; Joachim sive Eliachim Deum surrectum in open. Ast, ut dixi, hoc expositio refutatur tum ex ipso libro Judith, tum ex testimonio SS. Patrum, atque ex sensu Synagoge veteris, et Ecclesiæ christiane, quoniam utraque semper res gesta Judithæ pro verâ habuit historiam. Quoniam enim Judgei librum Judith in Canonem Esdrinum non retulerint (7), tamen illum inter scripta sancta, varumque historiam continentia numerârunt. Apud Hebrewos, inquit S. Hieronymus (8), *... inter agiographa legitorum... inter historias computatorum.* Porrò contra Grotium illud quoque observare juvat, quid allegoricâ nominum interpretatione veritas historie nequamque destruerat. Certè multas S. Scripturæ historias Origenes aliique Patres atque Interpretes tanto ingeni allegoricè exposuerunt, ut res non tam vera quam ad allegoricum excoxitate videantur; quibus accedit, quid teste S. Augustino in Testamento veteri tam omnina quâ actiones et personae rationem typi et figuræ sustineant, dicente Apostolo: *Omnia in figura contingunt illis; quin ideo veritas historia illarum rerum, actionum et personarum deficit.* Plura de sonis Grotii videre licet apud Pridream et Montauzium, qui ea solidâ confutantur. At necesse est, *subiungit recte Tournefum, auctor celeberrimus, tantum diligenter in audaci adeo et utriusque Ecclesiæ, Judaice, inquam, et Christianæ traditione contraria, revertenda sententia ponere?* Non obstante igitur Grotii dissensione liber Judith manet vera historia.

50. Neque obest, quid auctores non convenient

circa tempus, quo haec historia contingit. Nam neque convenienti circa tempus nativitatis et mortis Christi. An propterea Christum natum et mortuum negabimus? Ceterum versimilior est opinio illorum qui historiam Judithæ et liberationem Bethulie ante captivitatem Babyloniam sub rege Manasse contigisse ait, ut infra (1) pluribus ostendemus.

21. Sed dices: Nulla festi anni in memoriam Judithæ instituti (ut in libro Judith, cap. 16, 51, narratur) mentio fit in liturgicis Hebreorum libris. 2° In libro Judith, cap. 16, 8, occurrit mentio fabulae de Tiamum filiis; ergo liber Judith non contineat veram historiam, sed falsa et fabulas. — Resp. ad primum: Quamvis haec festivitate (2) in monumentis Hebreorum recentiorum expressa mentio non fiat, ea tamen fit in monumentis Hebreorum antiquiorum. Tornelius (3) enim ex veteri Judgeorum Calendario dicto 25 mensis Casleu seu Novembris huic festo assignatum doct. Suffragant Siganus (4), qui editit Calendarium Judaicum, ubi festivitas Judith pariter affigitur dicto 25 mensis Casleu, quâ die etiam incidit festivitas ignis novi, vel templi à Judâ Machabaeis instaurati; quâ nova letitiae prevalence, mirum non est, si antiquioris victoria manu Judithæ obtente memoria apud recentiores intercederet. Vide Serarius (5). Potuit nimurum, quod sep̄ fit et in Ecclesiâ non semel factum est, memoria hujus festi humana tantum auctoritate instituti iterum abrogari; aut distincta ejus expressio negligi, quod plures hujus dies festi cause essent. Certè Josephi (6) avo celebrabatur adhuc festum ob victoriam Judea contra Nicorenem; sed jampridem solemnitas hec apud Judeos recentiores obsoleta fuit. Præterea Babylonica captivitas violenter adeo Judgeorum rem publicam concussum, ut mirum non sit, si diu in eo exilio plures eorum festivitates, ac veteres solemnitates intercederunt, exceptis iis que legi dividantur etiam praeceperunt. Plura hæc de re disserit Calmet (7).

Ad secundum, resp. : Voces ejusmodi à fabulis desumptæ, sive, illi Titan, aut similes in S. Scripturâ occurrentes in adventitiis habenda sunt, que ab interpretibus prodierint. Sic interpres latinum nomine magis nota et emphatico usus est : *Nec illi Titan percusserunt eum, a pro illo : Non gigantes, nec vase molis homines percusserunt eum.* Observat enim S. Hieronymus (8), interpres tam Septuaginta, quoniam nostrum latum subinde hebreæ nomina vocabuli fabularum Gentilium Grecorum et Latinorum in linguam Graecam et latinam transferre, non quasi fabu-

(1) Num. 53, 38.

(2) De hæc festivitate in libro Judith, cap. 16, v. 31, dicitur: *Dies autem victorie hujus festivitatis ab Hebreis in numero sanctorum dierum accipitur, et colitur à Judgeis ex illo tempore usque in presentem diem.*

(3) Ad annum 2535, num. 35.

(4) De rep. Jud. L. 5, c. 47.

(5) Hic, q. 9, p. 2, de iis, que post mortem Judith contigerunt.

(6) L. 12 Antiq., c. 46.

(7) Comment. in Judith 16, v. 51.

(8) Comment. in Amos c. 5, 8.

las narrant aut probent, sed quia non bonè nec plenè intelligimus id quod dicunt, nisi per ea vocabula quæ usu didicimus et quasi cum lacte combibimus, ut sit Hieronymus loc. cit. Atque eâ de causa quoque in librum Job majori licentia græce originis omnia Pleiadum, Hyadum, Arcturi, in librum Proverbiorum cap. 26, v. 8, acervus Mercurii, inserta sunt.

32. Scholion. Si eruditus lector synopsin seu compendium historie libri Judith desiderat, eam Hermannus Goldthagen (1) suppediat his verbis: *Assyriorum rex rum Nabuchodonosor bello adversus regem Medorum Araphad implicitus, auxilia ab omnibus passim Asiaticis gentibus ad Ægyptum usque petuit; his fratribus cum Araphadum nihilo minus bello superaserat, Holofernem ingenti cum exercitu adversis gentes auxiliis negantes ire jussit, qui plerisque alii sub jugum missi Israelitas ad vim repellendam paratos offendit. Præ ceteris Bezhilienses à summo pontifice Joachimo commotiti aditum Assyrus obstruxerunt, indequæ ad se impetu hostium derivabant; Holofernes enim, sperto Achioris principis Ammonitarum consilio de armis à populo Hebreorum opere dividendo suffolto abstinentis, Bethuliam obsidione cinxit, ipsorumque Achiorum obsessâ in urbe conclusi. Artis in urbe rebus ob occupatas ab Assyris aquas cum iam nimis siti periclitaretur populus, et principes civitatem tradidur essent, nisi quinque dierum intervallo suspecte ferrentur, una Judith altiori instinctu acta improbas principum diffiditiam ad avertendam patricie calamitatem sese accinxit, depositoque virutatis vestiu instar sponsæ seipsam ornavit, et multis adhortata primores civitatis, ne eam, quod statuerunt, post quinque dies traducerent, ad Holofernes divino confusa presidio egressa est, et tertio post exitum die suâ illum sapientiæ decepit, alioz quo sapore mersum clam Assyrus capite trucidavit. Quod factum cùm Judith Bethulienibus nuntiasset, et Assyrri compreserint, hi foedam protinus in fumum effusi sunt; Israelite autem undeque concurrentes fugientibus cladem maximam intulerunt. Itaque liberati, direptis hostiis spoliis, victoriæ Judithæ, quecumque Holofernes erant, consignavunt; ipsa vero Hierosolymam profecta, omnia obtulit Domino, indeque domum reversa pietatis exercitii se totam impedit in virutatis proposito ad mortem usque perseverans, quam denum generosi facinoris gloria et virtutum laude nunquam non celebravisti. Et anno statis quinto supra centesimum pè obiit.*

33. Queres II : *An historia Judithæ ante vel post captivitatem Babyloniam, aut quo tempore configerit?* Antequam respondeam, observo, quid, teste Bellarmine (2), adversus librum Judith difficultissime quedam objectio formetur, querendo quid atate haec historia contingit? Nam videtur ea omnino confita, cum Judith, 5, 23, dicatur, contigisse post reversionem populi à Babylonica captivitate; et tamen statim ab initio

(1) Introduct. in S. Script. P. II. sect. 2, num. 96.

(2) L. 4 de Verbo Dei, cap. 48.

Judith. 1, 4 et 5, dicitur eo tempore Nabuchodonosor rex Assyriorum pugnasse contra Arphaxad regem Medorum, qui adiacebat Ecbatana, quae nullo modo videntur cohærente. Nam quo tempore populus redit à captivitate, eversa erat monarchia Assyriorum, et non Nabuchodonosor, sed Cyrus, vel Darius Assyris, et Persis ac Medis imperabat.

Hac summa difficultas miro modo exercuit ingenia eruditorum. Due sunt autem sententiae principales. Una eorum, qui volunt historiam Judith contigisse post captivitatem Babyloniam, quorum aliqui referunt eam ad tempora Cambysis, quem esse volunt Nabuchodonosor, ut Eusebius in Chron., Augustin. (1), Beda (2), Lyranus (3), Joannes Driedo (4). Aliqui referunt ad tempora Darii Hyrcanii, ut Gerardus Mercator in sua Chronologia, et alii nonnulli. Severus Sulpius (5) ad regnum Artaxerxes Ochi eam pertinere existimavit.

Altera sententia est aliorum, qui docent historiam Judith contigisse ante captivitatem Babyloniam. Sed herum aliqui eam referunt ad tempora regis Scedice, ut Gilbertus Genebrardus (6); aliqui ad tempora regis Josia, ut Joannes Benedictus (7). Sed nulla harum sententiārū haec tamen per stritālē opinionē recensurā videtur sat probabilis, et singulae a Bellarmino loc. cit. refutantur. Nobis igitur cum Bellarmino (8), Hermanno Goldhagen (9), et pluribus aliis dicendum videtur, historian Judith incidisse in tempora Manassis regis Iuda, adeoque ante captivitatem Babyloniam contigisse, prout laudent auctores ex variis signis, è quibus cognoscis potest, quo tempore illa historia contingere, evincere conantur. Nos solum expendamus

ARGUMENTA CONTRARIA.

54. Argum. I. Si tempore regis Manassis contigit huc historia, quare in preparatione ad repellendū hostilem exercitū Holofernis nulla fit mentio illius regis? Cur negotium hoc totum in libro Judith tributatur magno Sacerdoti Eliachim, de quo dicitur (40), quid circumiret omnē Israel, et adhortatione sua Israëlit̄ adversis Holofernes animbr̄it? Resp. et ieo. cum Bellarmino (11), fortasse hoc bellum incidisse in tempus ipsius captivitatis Manassis, et idcirco rege absente ei etiamna Babylon captivo per pontificem Eliachim negotia regni precurata fuisse; fortassis etiam regis mentio facta non est, quia non accessit bellum ad ipsam urbem Jerusalem, ubi rex erat, sed

(1) L. 48 de Civit. Dei, cap. 26.

(2) In lib. de sex statib⁹.

(3) In 1 cap. lib. Judith.

(4) De Ecclesiasticis Scripturis et dogmatibus lib. 1, cap. 2, part. 2, et lib. 3, cap. 3, part. 5.

(5) L. 2 sacre historie.

(6) Lib. 2 Chronologie.

(7) In Annotationibus marginalibus ad 4 c. L. Judith.

(8) Loc. cit.

(9) Introd. in S. Script. P. II. sect. 2 num. 102, 105.

(10) Judith, 4, 14.

(11) Loc. cit.

infestavit Bethuliam urbem in tribu Simeon teste Calmeto (1) sitam. Ceterum, quod in libro Judith habetur, Sacerdotem Eliachim circumvisse omnem Israelem, ut eos ad constantiam hortaretur, non est mirandum. Nam etiam tempore Ezechie regis Iuda, quamvis nondum esset summus Sacerdos, nomine regis multa faciebat, ut palet ex L. 4 Reg., cap. 18, v. 18, 26, 37. Et Isaías praedixerat, cap. 22, v. 21, fore ut Eliachim esset quasi pater omnium habitantium Jerusalēm. At tunc praecepit credibile est, summa negotia et pericula tractata esse per summum Sacerdotem, quando rex de captivitate reversus, et ad Deum serio conversus erat. Nam etsi non sit improbabile, adhuc regē captivo obsidionem et liberacionē Bethuliam contigisse, probabilis tamen Bellarmino videtur, eo jam reverso id gestum esse.

55. Argum. II. Aeo regis Manassis nullus modis in catalogo summorum Pontificum apud Josephum occurrit Eliachim; ergo historia Judith non contigit tempore regis Manassis. Resp.: Sat⁹ est, summum Eliachimi sacerdotum lucenter indicari 4 Reg. cap. 18, et Isaiae cap. 22, praecedente num. citatis. Successit autem Eliachim Lohme, qui sub Ezechia pontificatus gessit; praeceps vero Illeclian, qui cumdum sub Josia administravit; catalogum igitur Josephi exactum esse negamus, quippe qui plures omitti pontifices in S. Scripturā commemoratos, et Amasis regnante Josaphat; Iordan, regnante Ios; Azurim, regnante Ozia. Accedit, quod Josephus etiam alias errores in sua historiā habeat, ut jam alibi (2) obseruavimus. Non repugnat tamen, Eliachim pluribus fuisse nominibus appellatum; indequ sub alio ab Josepho nomine recensum; revera enim assignati illis temporibus pontifices duplii sunt nomine in Tabulis affecti, v. g. Achitob dictus Ustas; Meraioth dictus Nerea; Sadoc dictus Osias.

56. Argum. III. Tempore regis Manassis urbem Bethuliam, que in una ex decem tribibus, nimirum in tribu Simeon sita erat, inclore debuerint Cather et Babylon, non verò Israëlit̄ iam prius à Sammarare in Assyrios captivi abduci. Resp.: Nego assertum. Etsi enim Israëlite ex urbibus Samarie vicines capti fuerint abduci, non continuo sequitur, eadem calamitate omnes quoque alias civitates etiam removentes, ac presertim montanas, quibus Bethulia fuit, fuisse comprehensas; in has certè poterant se Israëlit̄ recipere faciliter; in has p̄e ceteris ex dispersione remeare, et nonnullis cum Cuthaeis unam in civitatem coalescere;

57. Argum. IV. Eo tempore quo historia Judith contigit, templum Jerosolymitanum jam erat destrutum. Nam Achior, dux Ammonitarum (3), ad Holofernum de populo Israëlit̄ inter alia dixit, iusta terminum Grecum: Et captivi ducti sunt in terram non propriam, et templum Dei eorum factum est in pri-

(1) In Dictionario Bibl., v. Bethulia.

(2) Vide supra, num. 28, Q. X.

(3) Judith 5, 16.

mentum, > n. c. eversum, solo aquatum est; sed hoc non est factum tempore regis Manassis, sed postea, sub rege Seconde, dum is à Nabuchodonosore expugnata Jerosolymā (1), effossis oculis in captivitatem Babyloniam cum reliquo populo Iudeo abstractus est: ergo historia Judith non sub rege Manasse contigit. Resp. hoc additamentū græca versionis, xxi 6 sub; ταῦτα οὐδὲ τὸ τελεῖον τῆς ἔργων, et templum Bei coram factum est in pavimentū, videtur Bellarmino (2) esse suppositum, cūm S. Hieronymus, qui fidelissime translatis librum Judith ex chaldee sermone in latīnum, sub in versione de templo destructi nihil comemoret; etenim si græcam versionem recte exanimis, aliquid in ea non asseri intelliges, ac templum pedibus obturum, quod versio syriaca exprimit, et profinatum fuisse. Quis autem ignorat, non unā vice templū (quantumvis persistens, non eversum) Herosolymam etiam Manassē avim fuisse profanatum, atque à Manasse ipso fœda idolatria contaminatum? Et prouidetur esse conjectura, loci sanctitatem turpissimum tam actionibus deformatum fuisse.

At inquires: In ipsa versione latīna S. Hieronymi bellum hoc Holofernis contra Iudeos gestum esse dicetur paulo post redditum eorum ex captivitate Babylonica. Sit enim ibidem (5) legimus: Nam et ante hos annos, cūm (Hebrei) recessissent à viâ, quam dederat illis Deus, ut ambularent in eis, exterriti sunt p̄ficiūs à multis nationibus, et plurimi eorum capti abducti sunt in terrā non suam. Nuper autem reversi ad Dominum Deum suum, ex dispersione, quā dispersi fuerant, ad natū sunt, et ascenderunt montana huc omnia, et iterū possident Jerusalem, ubi sunt Sancta Sacerdotia. Resp. cum Bellarmino (4), non esse intelligendum lumen locum de captivitate Babylonica, sed de variis afflictionibus Hebreorum praecedentibus. Nam si sermo esset de Babylonica captivitate, non diceretur it exterritati à multis nationibus, sed ab unā, id est, Chaldeorum, non diceretur plurimi abducti captivi, sed omnes; fuit enim generalis captivitas Babylonica; paucissimi enim remanserunt relicti à Nabuchodonosore, et illi ipsi post fugerunt in Egyptum (5). Ita dispersio ad desolatio plenissima fuit. Igitur Scriptura non loquitur de captivitate Babylonica, sed de variis afflictionibus populi Iudei, quas variis temporibus à variis nationibus passus est, et praecepit de illa ultima, quia acciderat eum capteretur Manasses; tunc enim tota regia devastata fuit, et rex ipso cum aliis multis capti et duetus in Babylonem; et multi etiam dispersi fugatique in varia loca. Quod autem additur: Nuper autem reversi... ex dispersione... adu-

(1) 4 Reg. cap. 23.

(2) Loc. cit., ubi idem auctor suspicatur, quid fortasse ista additio græci textus in causā fuerit, cum tot gravissimi auctores, Eusebius, Augustinus, Sulpitius, Beda in historiā Judithue suo tempore colloquāda decepti fuerint, canique primū post captivitatem Babyloniam contigisse autumaverint, ut supra, num. 33, observavimus.

(3) Judith 5, 22 et 25.

(4) Loc. cit.

(5) 4 Reg. 25, 26.

nati sunt, etc., vel intelligitur de reversione regis Manassis cum suis ex Babylone, vel (si absente rege gestum est hoc bellum adversis Holofernen) intelligi poterit de reversione ex iis locis, ad quae fugiendo pervenerant, cūm rei Assyriae vastaret regionem ipsorum.

38. Scholion I. Sunt equidem adhuc alia adversaria argumenta, quibus assertionem nostram de tempore quo historia Judith contigit, impugnant. Verum, quia haec vel in sequentibus questionibus à nobis discutuntur, vel apud alios auctores (1) diligenter et copiōs examinata soluta legi possunt, nobis animus non est, chronologicis hisce rubis inter ipsos catholicos auctores controversias diutius immorari.

Scholion II. Etiam tempis quo historia Judith contigit, exactè determinari non posset, inde non statim inferendum, hanc historiam non esse veram, ut jam alibi (2) monuumus. Certè in historiis etiam profani, e. g., Romanorum aut aliarum gentium, multa sunt dubia, obscura, vel controversia quoad adjuncta temporis, loci, etc., quo res gestae sunt, quin idē historiis dicendi sint confite; sed potius ejusmodi difficultates ex ea, in quā versamur veteris historiā omnium gentium ignoratio, derivantur. Et profecto, si annales regum Iuda et Israel scriptis in Scripturā (3) taudent supponerent, quantum ex illis lucis ignorantia nostra affligeret? Si veteres commentarii gentis Iudaei, quibus gestorum omnium majoris momenti apud illos memoria ad posteros transmittebatur, non intercidissent, quot agitata modo controvergia sopriarent, quot depellerentur obscura, fortassis etiam quodlibet librum Judith?

Scholion III. SS. Patres eadem, que nos, in libro Judith legerint; habuerant p̄e manibus, que nobis deinceps, historias profanas; majori etiam in vetere historiā et geographiā valent eruditio, ac nos; et tamen magnum illum antilogiarum à Protestantibus aliisque adversariis objectarum numerum in libro Judith non animadverterunt. Quid autem inde conclusas, nisi citra jus fasque, inq. contra omnis sane critica regulas postulari, preoccupati ut hominibus, judicibus studio partium abrepūs, et necessariō ad ferendam sententiam subsidio desitūs plus deferamus, quam SS. Patribus, id est, viris et pietate et doctrinae prestans, qui et aetate illis temporibus propinquiores, et monumentis, ex quibus veritas historie Judith desumi poterat, instructiores fuerant? Ceterum, quanvis nullum ex Patribus habeamus, qui

(1) Inter hos unos ex praecepitis est Didacus de S. Antonio Enchirid. Script. Tom. 4. Vido etiam Proleg. Sererii in L. Judith, Bernard de Montfaucon, de Veteri histor. Judith, et Calmeti Praef. in L. Judith. Item ejusdem Dictionarium Bibl., v. Judith. Illud quoque silentio non pretermundū censeo, quod Alphonsus Nicolai reconstitutum in librum Judith. Commentarii cum doctissimis dissertationibus natiōē evulgavit.

(2) Vide supra, num. 50.

(3) Vide 5 Reg. 14, 19 et 20.

librum Judith commentatoris illustrarit, non tamen dicitur Patres, tunc sibi scriptores ecclesiastici, qui ejusdem libri tantum canonici mentionem faciant, nempe Origenes, Hilarius Pictaviensis, Gregorius M., aliquis infra (1) adducendi. Præterea non pauci sunt, qui Juditham ipsam laudibus celebrant, quemadmodum fecerit S. Ambrosius (2), S. Hieronymus (3), S. Chrysostomus (4), S. Fulgentius (5), pluresque alii, qui prout omnes sibi persuasum habebant, Juditham reprobare existimat, librumque ejus nomine inscriptum non fabulari, sed veram historiam continere.

39. Queres III: «Cur Josephus Judeus de historiâ Judithae altius silent in suis libris?» — Resp.: Rationes sunt ferme eadem, ob quas idem Josephus de gestis Tobiae tacuit (6). Numerum haud mirandum, quod hic auctor hebreus de historiâ Juditha silent, cura non nisi historias Esdrinum Canone contentas recitare soleat; liber vero Judith in hoc Canone (7) contentus non fuerit. Dein Josephus fortassis also in libro, quoniam Assyriorum et Medorum rebus promisit (8), nos autem ad manum non habemus, de historiâ Juditha simul et Tobiae vel egit, vel agere constituit. Denique idem Josephus, ut pariter alibi (9) jam observavimus, etiam Jobi historiam et infantium sub Herode cedemus, aliaque prætermisit, quamvis haec certò gesta sint; ergo à pari ex eo, quod Tobiae et Juditha historiam prætermisit, non sequitur, has non esse veras historias.

40. Queres IV: «An liber Judith sit Canonicus?» — Resp.: Est verè Canonicus, etsi Deutero-Canonicus (10). Hac assertio supra (11) jam abunde probata est; ulterius tamē ex eo confirmatur. I. quia teste S. Hieronymo (12) «hunc librum synodus Nicena» (loquitur de synodo Nicena I, omnium synodorum generalium primā et celeberrimā) «in numero sanctuarum Scripturarum legitur computassē». Confirm. II. ex aliis Patribus et scriptoribus ecclesiasticis, qui libri Judithi tantum Canonici mentionem fecerunt; nempe Origenes (13) dicens: «Volo exemplum dare à Scriptoriis, etc., et immēdiatē affert exemplum Judith. Item Hilarius Pictav. (14), Isidorus Hispal. (15), Ildefonsus (16), Rabanus Maurus (17), usq[ue] ad seculum IX, quos plures alii ad seculum XVII excipiunt in Tabella 2 Tournemisii, ut adeò continuatā p[ro]-

(1) Num. 50, Q. IV.

(2) L. Vetus, prop̄ medium.

(3) In Epist. ad Furiām et Eustochium.

(4) Homil. 9, ex variis super Matthēum.

(5) Epist. 2, ad Gallam.

(6) Vide supra, num. 28, Q. X.

(7) Vide supra, num. 4 et 5.

(8) L. 10 Antiq. Jud. c. 5.

(9) Vide supra, num. 28, Q. X.

(10) Quid et quot sint libri Deutero-Canonici, supra, num. 4, explicavimus. — (11) Num. 4, 5.

S. Hieronymi, Epist. CXI, extat.

(12) Homil. 19 in Jeremiam.

(13) In Psalm. 425, et Proleg. in Psal.

(14) Origin. L. VI, cap. 2 et Proleg. de LL. V. ac N. Testam.

(15) L. Adnot. de Cog. Bapt. c. 70, cap. 22, ad finit. (16)

(17) De Univ. L. 5, in Comm. et L. 1, de Inst. Cleric. cap. 53.

mis Ecclesie seculis usque ad nostrum ævum traditione gaudent Catholicæ. Addit plures Patres, qui in Judithæ laudes excurrerunt, quosque jam supra (1) citavimus. Verum audiamus et refutemus

ARGUMENTA CONTRARIA ADVERSARIORUM.

41. Argumentum I. Ex S. Hieronymi testimonio (Prefat. in L. Judith) nihil probatur pro divinitate seu Scripturarum libri Judith, quia ibi aliorum duxata opinione refert, ut indicat *z. legitur*; alibi autem sūt ex sententiā loquens (2) expressē ait: «Sicut ergo Judith, et Tobiae, et Machabœorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter canonicas Scripturas non recipit, sic et hæc duo volumina (LL. Ecclesiastici et Sapientie) legit ad codificationem plenis, non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum conformandam.» — Resp.: Si verba S. Hieronymi tum locis citatis, tum alibi extantia ritè expanderant, sensus à mente adversariorū longe diversus emittit. Nam Praefatione in L. Judith laudatus S. Pater ita loquitur: «Apud Hebreos liber Judith inter agiographa legitur; cujus auctoritas ad roboretur illa que in contentione veniunt, minùs idonea iudicatur. Chaldaeo tamen sermone conscripsit, inter historias computat. Sed quia hunc librum synodos Nicena in numero sanctarum Scripturarum legitur computasse, acquieci postulationi vestre, et depositis occupationibus, quibus vehementer arcatabat, hunc unam lucubratione nunc dedi (vertendo hunc librum ex Chaldaeo sermone in Latinum), magis sensum ē sensu, quān ex verbo verbum transferens.» Iliis igitur verbis S. Hieronymus affirmat, apud Hebreos librum Judith numerari in sanctis libris, qui tamen (scilicet ex eorum mente) non sint idonei ad dogmata fiduci comprehendenda; deinde verò huius Hebreorum sententia opponit Nicena synodi auctoritatem. Itaque, ut Bellarminus (3) recte concludit, «testem Hieronymo Nicena synodus librum Judith ita reuult ē numerum sacrorum librorum, ut eum idoneum censurit ad fiduci dogmata confirmanda.»

42. Dices I. Testimonium S. Hieronymi de synodo Nicena modo allegatum nequam ab aliis Patribus confirmatur; ergo parvum probat. — Resp.: Patres concilio Niceno posteriorē, quod in factum erat, non cogebantur assere. Non pauci fortassis singulorum, que ibidem gesta fuerant, ignoratione tenebantur, etiam de causa, quia Niceni Canones nulli, non integrati ad posteros pervenire, et, ut Baronius in loco à nobis mox citando ait, «Nicenos Canones aliquid passos esse naufragium, tabule, quæ hinc inde dispersè reperiorunt, manifestè significant.» Fortassis etiam, ut Baronius (4) suspicatur, non fuit Canone libris sacris à Nicena synodo status, neque

(1) Num. 38, Scholion III.

(2) Prefat. in Proverbia, Ecclesiasten et Canticum Canticorum Salomonis, quæ in tom. III Operum S. Hieronymi, Epist. CXV, extat. (3) L. 20 Verbo Dei, cap. 42.

(4) Tom. 5 Annal. ecclesiast., ad annum Christi 535, num. marginal. 157 et 158.

ex Canone de libris sacris confecto id assertur S. Hieronymus, sed potius ex Actis hujus synodi, in quibus liber Tobias obiter citatus fuerit tantum divinus. Quare iterum haud mirandum, quod alii Patres tenuis hujuscem citationis non meminerint. Nemo tamen, quod narravit Hieronymus, vocavit in dubium aut falsitatis corquist; satis itaque ad fidem faciendam est, idem à S. Hieronymo disertis verbis affirmari.

Dices II. Nullib[us] in concilio Nicen[ae] Actis liber Judith legitur, aut citatur tantum divinus aut Canonicos (II), nec Hieronymus dicit, ubi legatur; sed tantum assert: «Synodus Nicena librum hunc in numero sanctarum Scripturarum legitur computasse, quod legi etiam potuit in auctore exiguae auctoritatis (III). Denique S. Hieronymus hoc loco non ex mente sua loquitur, neque asseverat, quod ipsem id legeret, sed tantum ait: Legitur, nempe in scriptis unius aut alterius auctoris. Resp. ad primū. Dist. Nullib[us] in concilio Nic. Actis recentioribus legitur, conc. Nec legebatur in antiquis, que Hieronymus vidit, neg. Contrarium enim restat adversarii probandum. Nec credibilis est, Hieronymus (Prefat. in L. Judith) Hebreos opponere voluisse Canonem aut assertionem Nic. Synodū dubiam, aut tamē, quam tantum legisset apud auctorem exigue auctoritatis. Nec dicit se audivisse tantum, rumore hominum; sed simpliciter asseverat: legitur. Quo modo loquendi satis inuiti, se legisse, eo nomine in libro, cujus auctoritatem merito oppondere et proponere potuerit Hebreos, hoc est, in Actis conciliū Nicen[ae], quod allegat ipse. Ex his etiam patet responsio ad secundū et tertium. Prortius enim gratis fingitur, quod S. Hieronymus loc. cit. hinc voce, legitur absolute prolatā indicare voluerit, quod id solum legitur in auctore uno, aut aliquibus exiguae auctoritatibus.

Dices III. S. Hieronymus loc. cit. duntaxat ait, quod synodus Nicena librum Judith legitur computasse in numero sanctarum Scripturarum; sed alius est librum aliquam Canonicos definire, aliud eum inter libros sacros computare, quod etiam convenit libro tertio et quarto Esdra et aliis, quia S. Biblis in calce subnexi sunt (III). Si synodus Nicena librum Judith esse proprium Canonicum decrevit, quare non eodem hoc Decretu catetos quoque libros controversos Tobiae, Ecclesiastici, Sapientie, etc., complexa est? Numquid approbadis librum Judith alios gravi eorum prejudicio exclusisset? R. ad primū. Hoc ipsa, quia S. Hieronymus loc. cit. postquam dixerat, librum Judith apud Hebreos solum inter agiographa legi, huic Hebreorum sententia opponit auctoritatem synodi Nicenae euudem librum computantis, b. c., numerantis in numero sanctarum Scripturarum, plus assert, nempe quod Nicena synodus dictum librum non tantum agiographis, sed libris Canonici annumeraverit. Hinc nulla est partitas inter librum Judith et librum tertium et quartum Esdrae, qui duo ultimi non sunt Canonici, sed apocryphi. Resp. ad secundū et tunc, perperam inferri, libros ceteros Deutero-Canonicos, ita per synodus Nicenā à Canone excludi; non enim à S. Hieronymo asseritur, certum sacrorum librorum Canonem à Patribus

At inquit: In hac ipsa Praefatione S. Hieronymus

(4) Vide Baronium loc. cit. ubi hic auctor ita ait: «Quis neget, inquit quis auctoritate S. Hieronymi non affirmet, atque tūtō confirmet, in eisdem magnā synodo (Nicenā) de divinis Scripturis authenticis editum esse Canonem?... Nemo igitur inficiat ire potest, ejusmodi Canonem, quo libri Canonici (in Synodo hanc) numerati erant, nescio quo casu, penitus excedit. At hanc quantumlibet dici posse videantur; tamē considerando, quod qui post concilium Nicenū scripti reperiuntur Canones sacrorum librorum catalogum continentur, in concilio Laodiceno, sive a Patribus, ut Athanasio, Gregorio Nazianzeno, Amphiliocchio, vel alii, in illici liber Judith inter agiographa (scilicet libros sacros) non numeretur: haud affirmandum omnino existimare, Canonem de libris sacris statutum esse à Niceno concilio, à quo neminem ausum fuisse recedere, jure debet existimari. Sed non ex Canone de sacris libris confecto id asservisse S. Hieronymum, verum potius ex Actis eius, in quibus obiter citatus idem liber inventus fuit. Nisi dixerimus, quod librum quem apud Occidentales in Canone sacrorum librorum invenerit eum alias agiographis annumeratum existimaverit ex Niceni conciliū fonte manasse. Ecce non uno modo verba illa S. Hieronymi dicuntur, «librum Judith ī Synodo Nicenā in numero sanctarum Scripturarum legitur», explicari possunt, ut Baronius censet.

(5) Introduct. in S. Script. P. II, sect. 2, num. 99.

(6) Tom. 1 S. Script. Dogmatic. et Polenice. expl. cat. pag. 959.

(7) Num. 40, 43.

de libro Judith ait: *Cujus auctoritas ad robورا illa, que in canticione senium, minus idonea iudicatur.* Sed si hic liber esset Canonicus, non esset minus idoneus ad robورا fidei dogmata controversa. Resp. Dist. ant. Ait hoc S. Hieronymus ex sensu aliorum maximè Hebreorum, quibus statim eodem loco oportuit auctoritate concilii Nicenae, conc. ex sensu suo, subd.; respectivè ad eos qui primis seculis non nisi Canonem Esdrinum admittebant, conc. ex respectu ad alios, qui ex auctoritate concilii Nicenae et PP. hunc librum inter sacros, saltē Deutero-Canonicos (1) numerabant, neg. Ideb ait: *judico, vel à me iudicatur,* sed duntaxat indicat, quid ali, maximè Hebrei judicent; fermè sicut alibi (2) idem S. doctor loquens de Praelectione sua in Danièle, clare ait: *Non quid sentirem, sed quid Hebrei contra nos dicere solent, expliciti.*

Addit. I. Quod liber Judith semper inter agiographa ab ipsis adhuc Hebreis postius fuerit. II. Quod eti si hic liber minus idoneus sit ad controversias fidei dividendas, quas non agitat; quoniam tamē spem alti in Deum, mores format, etc., rectè ait Hieronymus (3): *Liber Judith legit Ecclesia.*

44. Argum. III. Synodus Laodicea, p[ro]p[ter]a post Nicenam habita est, non reliquisset librum Judith in apocryphis, sed eundem catalogo sacrorum librorum, quem Canone LX exhibet, inseruisse, si hunc librum synodus Nicene Canonicum statuisset. R.: Ex hoc ipso probat Baronius in tom. 4 Appendice, Laodiceam synodum ante Nicenam fuisse habitan. Verum quidquid de hoc sit, id saltem certum est, quod eo tempore, quā typographia nondū erat, notitia canonis aut aliorum decrētorum, aut scriptorum non tam citò ad omnes pervenire potuerit; cuius defectu non statim fuere heretici, qui divinam huic libri auctoritatem negarunt. Accedit, quod iuxta opinionem Baronii (4) insertum sit, utrum concilium Nicenum de libro Judith expressum Canonem ediderit, vel duntaxat ejus tanquam libri divini obliter mentionem fecerit; quo posito adhuc magis credibile fit, quod Patres Laodicei mentem synodi Nicenae de libro Judith ignoraverint, præsertim quia teste eodem Baronii (5) Acta huius synodi non integræ, sed mutila ad posteros pervenerunt. Præterea etiam Patres Laodicei de iudicio synodi Nicenæ circa librum Judith aliquam notitiam habuissent, peculiares cause fuerint, cur de hoc aliisque libri Deutero-Canonicos mentionem distinctam non fecerint. Fors id unum propositionis ipsius erat, quinam libri Canonis dogmorum Esdrino essent inscripti, quinam contra ab eo abscent, edocere; quin id est de librorum Deutero-Canonicos divinitate dubitarent. Ceterum Canon LX concilii Laodicei, ubi

(1) Quid sint libri Proto et Deutero-Canonici, supra num. 4, explicatum est.

(2) In Apologia adversus Ruffinum, l. II, c. 9.

(3) Prefat. in LL. Salomonis.

(4) Vide supra, num. 42: Dices I. Item eodem numero notam his verbis incipientem: *Vide Baronium, etc.*

(5) Ibidem, nimirum, num. 52: Dices I.

ponitur catalogus librorum sacrorum non legitur in veteri versione latina Dionysii Exigu[us]; et in Canone græco recentior liber Baruch, quem tamen Protestantes rejicunt, recentur Epistole ad Hebreos, una Jacobi, una Judee, etc., quas Protestantes longo tempore apocryphas putarunt.

45. Dices I. Librum Judith omisit Esdras in suo Canone; ergo Ecclesia in concilio Niceno hunc librum non potuit facere ex hoc Canonico Canonicum. — Resp.: Quando Esdras condidit Canonen, vel historie Judith nondū contigerat; vel si (ut nos supra (1) ostendimus) tunc jam contigerat, Esdras tamē, urgentibus undique hostibus, sat spatii non habuit, ut tam illustre facinus elaboraret. Quem autem librum Esdras non addidit Canoni, Synagoga (2) non amplius addidit, nisi agiographis, ut supra (3) jam observavimus. Ceterum Deo non est à mortibus prescribendum tempus aut modus, quo verbum suum scriptum nobis communicare aut promulgare debet. Neque Ecclesia, quando fidelibus librum aliquem proponit tanquam Canonicum, facit eum divinum in se, sed tantum quoniam nos, hoc est, declarat nobis, quod sit divinum, seu de dictante, eumque tanquam verbum suum inspiratum.

Dices II. De facto adhuc sim nota hæresecos dubitabant aliqui de auctoritate libri Judith, secuti Ruffinum, inter quos est etiam Cajetanus; ergo in Nicenam synodo hic liber non esse declaratus Canonicus. Resp. Dist. ant.: Dubitabant aliqui ante concilium Tridentinum, trans.; post illud, et quidem sine errore in fide, neg. Jam definitum est à Tridentino, sess. IV, in Decreto de Canonis Scripturis cum anathemate, si quis librum Judith non pro sacro et canonico libro suscepit. Ante illud erant adhuc quae mente S. Hieronymus non satis perspecta, de illo Canone vel citatione synodi Nicene, ubi liber Judith libris Canonicos amitteratur, dubitabant, siue de ipsis huius libri divisione seu *versiculis* ancipites hærebat; quam dubitationem jam omnino sustulit concilium Trident. loc. cit. Porro Cajetanus quoque ante Tridentinum (4) locuit. Quod Ruffinum attinet, is in pluribus erravit, ut ostendit S. Hieronymus in libro contra eundem.

46. Argum. IV. Ex ipsis Tournemini tabulis loculenta patet pro libro Judith (sicut etiam pro additione Esther) admodum pauca Patrum testimonia suffragari, ergo authentia libri Judith meritò suspecta est. Resp. Dist. ant.: Paucia Patrum testimonia suffragari; si conferantur cum aliis Scripturae libris, conc. ant.; si secundum se et communem Ecclesiæ occidentalis sensum spectentur, neg. ant. et cons. Patribus frequenter erat occasio loquendi de libris, ut vocant, sapientibus vel historico-dogmaticis, quād p[ro]p[ter]a historiæ, qualis in libro Judith vel Esther continetur. Ceterum si paucis etiam hisce testimoniosis addas decreta conciliorum et testimonia Sedi apostoli-

(1) Num. 53, 58. *Expositio in libro de iudeis et iudeis ap[osto]l.*

(2) Num. 6 argum. II. *Ad prium.*

(3) Num. 45, finem.

(4) Vide supra, num. 42.

(5) *De libro de iudeis et iudeis ap[osto]l.*

ex romane, ac consensu utriusque Ecclesie tam latine quam græca (1), sufficiens auctoritatis pondus ad comprobandum illorum librorum authenticam ac divinitatem accedit.

47. Argum. V. Libri Judith versio latina à D. Hieronymo facta et vulgate latine inserta numib[us] discrep[at] à versione græca (2); ergo alterutra non est authentica. Resp. Dist. ant.: Discrepat in doctrinā fidei et morum, neg.; in aliis, conc. Ratio est, quia D. Hieronymus in Praefatione in hunc librum (2) ipsi fatetur *se magis sensum ē sensu, quam ex verbo verbum translatisse.* Quid si et ex græca versione id dicitur, vel etiam si haec transferendo chaldaicum origine ex verbo ad verbum facta eset, mirum non est, utramque versionem (latinam et græcam) tali modo discrepare in verbis, verborumque constructione, etc., ut consideranti facile patet.

48. Argum. VI. In libro Judith continentur falsa, et complices antilogia seu contradictiones: ergo hic liber non est Canonicus. — Resp.: Nego ant. Contraria constat ex dictis, et magis constabat ex dicendis in sequentiis questionibus.

49. Quæres V. i. Quomodo, Judith 1, 1, absque errore in re historica dici possit: *Arphaxad... rex Medorum... adificavit civitatem potentissimam, quam appellavit Ecbatanis, cum tamē ex Diodoro constet, quod haec civitatem iam ante regem Arphaxad edificaverit Dejoces Medorum Rex?* — Resp.: Esse poterit, ut Dejoces haec civitatem primus molitus sit, quia tamē eam absorberit, maximè quod sua propugnacula et ornamenti. Quare transmitti potest, quod quidem Arphaxad eandem non edificari p[ro]mō et simpliciter; eam tamen, teste Scriptura, edificavit potentissimum, id est, secundum quid et quasi secundo, quia eam novis palatis, turribus, muris auxit, et ornavit. Unde græca versio (5) de Arphaxado dicit: *Et edificavit in Ecbatanis circa circum muros ex lapidibus scatis.* etc. Gertē urbis aliquippe adficiens haec non primo duntaxat ejusdem conditor, sed et instauratori ejusdem et amplificatori tribu solet. Ex communis h[ab]it[us] sensu Nabuchodonosor (4) gloriatur, et ait se Babylonem condidisse: *Nonna haec est Babylon magna, quam ego adificavi?* id est, ornavi et amplificavi. Nam primus turrib[us] Babylonom condidit Nemrod (5) cum sociis. Sic etiam Romulus dicitur condidisse Romanum, cum tamen Virgilius (6) dicit:

Tum rex Eundamus Romana conditor arcis.

50. Quæres VI: i. Quomodo salva veritate historica, Judith 1, 3, dici possit: *Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnavit in Nineive civitate magna, magnavit contra Arphaxad;* cum tamen tempore Nabuchodonosoris Nineve jam destruta fuerit? 2. Quis fuit ille Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnabat in Nineive? Vide supra Num. 1, 5.

(1) Vide supra Num. 41.

(2) Judith 1, 2.

(3) Daniel. 4, 27.

(4) Genes. 10, 10.

(5) Loc. cit.

(6) Aeneid. 8.

(1) Vide Tirimun Commentar. in 4 Reg. cap. ultim., in fine.

(2) 4 Reg. c. 24, Jerem. c. ultim., et Daniel. c. 4

(3) In suo dictionario Bibl., v^r Nine.

(4) Loc. cit.

(5) Vide supra, Q. II, Num. 33, 38.

ceptum adeptus assyriacum, etiam usurpavit nomen chaldaicum regum Babylonie Nabuchodonosor, ut hoc sum nomine demonstraret, se regem esse Babylonie non minis, quam Ninives et Assyria. Plura de hac controversia vide apud Cornelium à Lap., Tirinum, Sanctum, aut Serarum in cit. loc. Scriptura.

Corollarium I. Cùm Nabuchodonosor, de quo Judith 1, 5 sermo est, fuerit filius, vel cognatus, aut alio devito Assar-Haddon regi Ninives et Assyrie; hic autem regnaverit paulò ante ut circa tempora Manassis regis Juda, ut patet insipienti tabulam chro-nologiam generalē (1) historie biblicę ab anno M. 5292 usque ad an. 5561, denū colligatur, quid historia Judithas tempore regis Manassis contingit; quemadmodum supra (2) asserimus. II. Patet, quid regnante memoria Nabuchodonosore urbs Nineveh nondum fuerit eversa. Hec enim, ut paulò ante (3) observavimus, primum tempore Josie regis Juda, qui ab anno M. 5370 usque ad an. 5395 exclusive summum regnavit, à Cyaxare devastata est. III. Denique patet, quid idem ipse Nabuchodonosor sit longè alius et diversus à Nabuchodonosore Danielis. Iste enim est posterior, et mortuo suo patre anno M. 5399 regnavit solus usque ad an. 5444, prout hec omnia itérum videre est in laudata tabula chron. general. histor. Bibl. et in Dictionario Bibl. Calmeti, v^r Nabuchodonosor.

51. Queres VII : Quomodo illud (Judith 2, 7) : *Tunc Holofernes dinumeravit viros in expeditionem...* 12000 equum, concordet cum alio Scriptura loco, Judith 7, 2, ubi dicitur, quid omnino fuerint equites 22000? Resp. : Omissa alia aliorum response, mihi placet explicatio eorum qui dicunt, non initio, sed postquam equitibus ab omnibus Assyriis regionibus ad Holofernem confluentibus accessio facta est, ejusdem exercitus 22000 equitibus instructum fuisse, ambo auxiliari copias, ut Cornelius à Lap. (4) ait, submittebat Nabuchodonosor, qui et ipse cum toto exercitu robore subsequi destinabat, ut haversit grecia cap. 2, v. 11, de Holoferne dicunt : *Et egressus est ipse et omnis exercitus ejus in viam, ut precederet regem Nabuchodonosor.* Porro nemini numerum viderit, quid Holofernes tantum in suo exercitu equitum multitudinem numeraverit. Certè, teste Curtio (5), Darius contra Alexandrum M. eduxit equum omnino 44 milia, et adhuc hodie Hungarorum, Polonorum, Turcarum, etc., exercitus potissimum equum multitudine abundat.

52. Queres VIII : Quomodo, Judith 5, 14, cum veritate dici possit, quid Holofernes pertransiens Syriam Sobat venerit ad Idumaeos in terram Gabaa; cùm tamen Ga-

(1) Hac Tabula Chron. extat in Calmeti Dictionario Bibl. Tom. II, ad finem; item ad calcem Tom. I. S. Scriptura Dogmatica et Polem. explicate, auctore Franc. Xaverio Widenerho.

(2) Q. II. num. 33, 58.
(3) Num. 50, Ad primum.
(4) Comment. in Judith, 7, 2.
(5) L. 4.

baa sit in Tribu Benjamin prope Jerosolymam, cui utique Holofernes non appropinquavit? Resp. : Non est hic sermo de urbe Gabaa, non longe à Hierosolyma sita, sed de Gabaa sumptu pro terra montosa; nam גָּבָא, Gabaa, hebraicè significat montem, collem. Hinc in regione Judee, monilibus adeò impedita nol mirum, siplura ejusdem nominis, ut Gabaa, Gabaath, Gabaa, Gabathon, Gabee, tanquam plura nomina ejusdem sensu, occurant, prout videre est in Calmeti Dictionario Bibl. Tom. II, ad calcem, ubi hic auctor versionem litteralem nominum hebraeorum in Scripturā occurrentium, secundum ordinem alphabeti proponit.

53. Queres IX : Quomodo in libro Judith caput IV, 4 ubi Sacerdos magnus illius temporis vocatur Eliachim, conciliter cum capite XV, 9, ubi Joachim appellatur? Ille Sacerdos magnus fit binominis, et utrumque nomen in hebreo idem sonat, nempe qui Deum surgere facit, ex וְיַעֲמֹד kum, i. e., surgere, et נָאָה i. e., Deus; sive יְהוָה Jehovah, i. e., Deus Paucis: Eliachim est compositeum ex nomine hebreo El, Deus, et verbo kum, surgere; sicut Joachim est compositeum ex nomine hebreo Jehovah, Deus, et ex verbo hebreo kum, surgere, vel, ut Calmetus (1) vult, ex nomine hebreo יְהֹה Jah, Deus, et verbo hebreo kum, surgere. Unde patet, Eliachim et Joachim idem significare.

54. Queres X : Num credibile sit, quod Holofernes dux Assyrius ignoraverit, qualis populus sint Hebrei, et Judith 5, 3, principes Moab et duces Ammon interrogaverit his verbis : *Dicitem mihi, quis sit populus iste?... aut que et quales, et quanta civitates eorum; que etiam sit virtus eorum, aut quo sit multitudine eorum; vel quis rex militie illorum?* Quis enim credit Assyriorum ducem tantā gentis hebreę ignoratione laborasse; cùm tamen inter ipsos Assyrios in urbe Nineveh non pauci gentis hebreæ degernerent, et ipse Judeorum rex Manasses ante aliquot annos a ministris regis Assyriorum in Chaldeam captivus abductus fuerit? Resp. : Frustrā haec adversarii cum Witackero contri. librum Judith obiiciunt. Potuit enim Holofernes Cappadocia orinundus et forte novus è Mediā vel Persiā accitus bellicus ignorare quae ad Manassem et Israelites spectant; quippe non Ninevem in Assyriā sed Babylonem in Chaldeā fuit abductus Manasses. Et esto audierit aliqua narrari de Israelitis, in minimis tamen hec posuit, et ex contemptu tam vilis, ut putabat, gentis, interrogavit, qui illi essent, qui praeter omnem expectationem sibi regique Nabuchodonosor resistire auderent. Unde haec Holofernes interrogations non sunt omnino ignorantis, sed sunt pronuntiatae ferocius ducis minantis quid subitas copias ductant, suocque regi potentissima resistere quidam non reformidarent. Ceterum prudentis est bellū ducis, hostium conditionem, vires et statum à peritoribus ita exquirere, quasi ipse horum omnium ignorans esset.

55. Queres XI : Quomodo Achior dux Ammoni-
(1) In citata versione litterali nominum hebraeorum, v^r Joachim.

tarum, Judith 5, 22 et 23, de Hebreis dicere potuit : *Nam et ante hos annos, cum recessissent à viā (mandatorum Dei), exterminati sunt, praelitis à multis nationibus, et plurimi eorum captivi abducti sunt in terram non suam.* Nuper autem reversi ad Dominum Deum suum, ex dispersione, quā dispersi fuerant, adiunti sunt, et ascenderunt montana hebreorum, et iterum possident Jerusalem, ubi sunt sancta eorum. Quenam hec captivitas? Quis hic reditus Hebreorum ex captivitate? Certè historia Judith probabilitate contigit ante captivitatem Babyloniam tempore regis Manassis. 2. Quomodo Achior, cit. cap. 5, 16, in textu græco dicere potuit : *Tempum Dei eorum (Hebreorum) factum est in pavimentum, i. e., solo aquatum, dirutum est; cùm tamen tunc templum adiuc steterit; quia tempore regis Manassis, quo historia Judith contingit dictum, templum nondum fuerat eversum?* An Achior hec ignoravit, aut ignorare potuit? Resp. ad primum: Achior, cit. loc. de Hebreis, recte ait : *Dei nos annos.... exterminati sunt praeliti à multis nationibus;* scipio enim Israelite traditi sunt in manus Gentium, nunc Ägyptiorum, nunc Mositarum, Ammonitarum, Assyriorum, etc., aper plurimi cum Manasse ex patria sua exterminati fuere, et ab exercitu regis Assyriorum captivi abducti in terram non suam. Inde vero, clementia et favore Phraortes sive Arphaxad ex dispersione collecti, aut ex diversis locis, in quibus desertū sub regione dispersi morabantur, redeentes demò patriam et montana potissimum civitates occupare ac iterum possidere Jerusalem coeparent (1). Ceterum non mirandum, si Achior historiam Judeorum sic enarrat, ut leviora nonnulla mutare videatur tanquam homo exterior et in bello educatus.

Ad secundum Bellarminus (2) respondet verba illa in textu Græco suppositio videri; quandoquidem D. Hieronymus, qui librum Judith fidelissime ex Chaldeo sermone, in latīnum transtulit, nihil de excidio templi in suā versione posuit; et aliunde constat textum græcum, qualis nunc extat, non raro esse mendosum et corruptum (3). Nihilominus, etiam si ponatur Græci textus verba non esse suppositio, nil falsi ideō liber Judith cit. loc. assereret. Nam si verba

(1) Observat Calmetus, Comment. in Judith 5, 22, captivitatem, de qua loquuntur Achior, etiam intelligi posse de decem tribibus à Salmanasar in servitutem abductis. Quamvis enim tribus illis post Manassis reditum non redierint, verosimile tamen est eorum plerosque, qui bellū tempore aufergant, et se in finitima provincias receperant, fuisse in terras suas reversi, postquam procella detonuit, et Assyriorum copiae recesserunt. Certè Ezechia, (2) Paralipomenon cap. 50, v. 1 et 18, item c. 51, v. 4) et Josia, (2) Paralip. cap. 34, v. 9) imperantibus, scimus in terris Israel adhuc fuisse magnum Israelitarum numerum ex decem tribibus, qui post captivitatem, que sub Osee rege Israel contingit, ibi sedem suam rursus statuerunt. Nihilominus Calmetus loc. cit. huic responsioni prefert priorem responsum ad primum datum.

(2) L. I. de Verbo Dei, cap. 12.
(3) Vide Hermann. Goldhagen Introduc. in S. Scriptur. P. 1, sec. 2, quest. 8.

(4) Reg. 21, 4 et 7. Item. 2 Paral. 53, 4, 5 et 7.
(5) Comment. in Judith, 6, 7.
(6) In Dictionario suo Bibl., v^r Bethulia.
(7) Tom. I. S. Scrip. Dogmatic. et Polem. explicat. pag. 969, 971.
(8) Vide Genes. 46, 9. Item 1 Paralip. 5, 2.

*Judith cap. 15, certò prævidens ejus aeternam damnationem? Resp. Juditham per hoc non peccasse. Nam peccatores istiusmodi omnes possunt omni momento justissimè à Deo sempernisi addici suppliciis. Horum enim isti rei sunt; et ille summus omnium Judeus et Dominus. Porrò, cùm justum bellum, divinisque legibus consentaneum est, licet hostem, ubi et quando sese offert occasio, necare; tumquæ quisque necat, divina iustitiae minister est; quemadmodum ex dispensationibus de bello apud D. Thomam (1) et Bellarminum (2) perspicuum est. Unde S. Augustinus (3) rectè ait: « Nequam contra hoc preceptum fecerunt, quo dictum est: *Non occides*, qui Deo auctore bella gesserunt, aut personæ gerentes publice potestatis secundum ejus leges, hoc est, justissimæ rationis imperium sceleratus morte punierunt. »*

At inquit: Saltem Judith non potuit sine peccato querere mortem Holofernis somno et ebrietate gravata. Sic enim quisivit mortem peccatoris in peccato, ejusque certam damnationem. — Resp.: Judith quæsivit quidem mortem Holofernis, sed non peccati, ne quisivit, ut moretur in peccato, aeternumque damnaretur. Hoc enim duxit permisit, et quidem justa de causa; quod ita declaro. Judith rectè intendit defensionem patriæ veraque Religionis; medium ad hunc finem erat occisio Holofernis, uto quæ causa fuisset ruine patriæ veraque religionis, si Belthulia expugnasset. Hoc medium Juditha adhibuit, non considerato, aut certè non intento Holofernis peccato, vel ejusdem damnatione. Sic David rectè percussit Goliathum, et si hunc infideliter (4) mandatum præviderit. Nimirum quod hostis vel infidelitate, vel ebrietate, vel alio ullo peccato astrixtus moriarit, siue in extrema gehenna tormenta miser abeat, hoc ad ipsius, non ad ejus, qui dum illum interfecit, jure suo uitio, culpan periret. Quem aliquo Turcam aut infidelem in acie ferire, quem impium, imponentem et prefractionem latronem extremo afficere supplicio liceret? Quin verò ex repentienti bisuscemodi funeribus intelligi datur, quanto studio ab omni semper sceleri abstinenti, quantâcunq; curâ providendum sit, ne vim madidos, libidine flagrantibus, criminis alio quo-cunq; contaminatos, repentinus quispiam casus occiperet. Hoc enim est, quod (5) tam serio monit dominus: *Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam. At Holofernes non vigilavit. In crupâ et ebrietate obdormiens stertuit. Supervenit ultima hora laqueus, cumque constrictum in gehennam chaos praecipitem egit. Cujus culpa?*

65. Queres XIX: « Quo sensu Judith 15, 43, de civibus Bethulie, redeuentem è castis Juditham cum gaudio excepientibus, dicatur: *Et concurrent ad eam omnes, à minimo usque ad maximum; quoniam sperabant eam jam non esse venturam. Hoc in spe-*

(1) 2-9, q. 40.

(2) L. 3 de Laicis, c. 14.

(3) L. 1 de Civit., c. 21.

(4) 1 Reg. 47, 45.

(5) Math. 25, 15.

erant miseri obessi? Timuerint potius. » Resp.: *Sperabant hic idem est ac timebant. Sperare enim pro timere usurparunt Virgilius (1) canens:*

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.

Item Herodianus, Sophocles, Thucydides, aliisque, teste Serario (2). Eadem catachresis etiam inventior in aliis Scriptura locis. Sic (3) legimus: *Malè jurantes noceri se non sperant*, h. e., non timeat se damno affectum iri. Et apud Matthæum (4) Christus ait: *Venite Domini servi illius in die, quia non sperat*, h. e., quæ non putat, non timet adventum Domini.

64. Queres XX: « Quomodo Achior dux Ammonitarum, Judith 14, 6, per circumisionem popula hebreo associari poterit; cùm Deut. 25, 5, lex divina prohibens expressè dicit: *Ammonites et Moabites etiam post decimam generationem non intrabant Ecclesiam Domini in aeternum?* » Resp.: Citata lex Deuteronomii prohibens, ne Ammonites et Moabites in Ecclesiis admittantur, intelligenda est cum exceptione, nisi nimis rarae pœnae essent viri alienigenæ Ammonite vel Moabite merita, ut contra rationem videretur, eum à Deo populo repellere. Hac ratione, inquit Meanchius et Bonfrerius (5), scilicet ex speciali dispensatione Achior, Judith 14, 6, *appositus est ad populum Israel*, h. e., à Iudeis fuit admittitus in partem honorum, privilegiorum et nationis sua dignitatum, ut sic illius fidem et officia (6), quæ populo Dei præstiterat, remunerarentur. Quanvis enim nequam vetum fuerit Ammonitis, Moabitis, utique etiam Chananeis sese ad Deum verum convertere, atque ita in cunctum cœlum admititi; tamen Jodeis propter citatam legem non licebat, eos in partem vocare honorum et privilegiorum populi Iudei, saltem nisi in casu raro, et ex dispensatione ob singulare meritum aut virtutem, qualis etiam in Achior exlixit. Hanc difficultatem solvit etiam D. Thomas (7) his verbis respondens: « *Dicendum, quod homines nullius gentis exclusi lex a cultu Dei et ab his quæ pertinent ad animæ salutem; dicitur enim Exod. 12: Si quis peregrinor in vestram voluerit transire consolam... circumcidetur prius omnes masculinum ejus, et tunc ritè celebrabit, critique sicut indigena terra. Sed in temporalibus, quantum ad ea quæ pertinet, debant ad communiam populi, non statim quilibet admittiebatur. Sed quidam in tertia generatione, scilicet Ægypti, Iudæi; alii verò perpetuo exhibebantur in detestationem culpe præterita, sicut Moabite, et Ammonite, et Amalecite... poterat tamen dispensatione aliquis in collegium populi admitti propter aliquem virtutis actum, sicut Judith c. 14 dicitur, quod Achior dux filiorum Ammon appositus est ad populum Israel, et omnis successio generis ejus. » Ita doctor Angelicus.*

(1) Æneidios 4.
(2) Commentar. in L. Judith. cap. 15.

(3) Sap. 14, 29.

(4) Math. 24, 50.

(5) Comment. in Deut. 25, 3.

(6) Vide Judith cap. 5 et 6.

(7) 1-2, q. 105, a. 3.

65. Queres XXI: « Quomodo, Judith 16, 28, de Juditha dici possit: *Defuncta est ac sepulta cum viro suo in Bethulâ; cùm tamen textus grecus, Judith. 8, 5, affermet, quod Manasses Judithæ maritus sepultus sit cum patribus suis in agro, qui est inter Dothain et Balomo?* » Resp.: Nomine Bethulæ hic intelligitur totus ager adjacens Bethulæ; sicut L. 2, et L. 139, et L. 147, ff. de verborum Signif. Romani intelliguntur, qui in eâ continentibus adficiunt natus, eti si non intra murum, etc. Ita et Bethulæ sepulta Judith dicitur, quia in continentibus agro sepulta fuit.

SECTIO III.

DE LIBRO ESTHER.

Hic liber regis Assueri magnificatissimam, Amanis contra Judeeos consilium, et ex hoc immensim illis periculum, ab Esther tamen feliciter depulsum; Iudeorum exinde triplidum, et Mardochæi exaltationem capitibus sedecim enarrat. Ex his septem ultima capita S. Hieronymus non ex hebreo, sed ex græco textu in latinum transluit; cùm illa hebreæ non reperiatur. Ceterum jam seculo tertio Origenes (1) advertit, librum Esther non integrè hebreæ, sed partim hebreæ, partim græcæ extare, scribentem ad Jul. African. his verbis: « *In libro Esther neque Mardochæi, neque Esther precies, que legentes possint adficiare, habentur apud Hebreos; sed neque Epistole, neque quæ ab Aman scripta est de eversione gentis Judeorum, neque Mardochæi ex nomine regis Artaxerxis gentem à morte liberans. Apud Septuaginta autem et Theodotionem ex sunt, etc.* » etc., nemp græcæ. Porro auctor L. Esther potissimum juxta proles omnes scriptores et interpres hebreos, graecos et latinos, fuit Mardochæus, idque liquet ex libri hujus cap. 9, v. 20, ubi legimus: *Scripti itaque Mardochæus omnia haec, et litteris comprehensa misit ad Iudeos*, etc. Dixi, auctor potissimum; nam aliquid operas ad concordemnum huic librum contulisse reginam Esther, colligitur ex cap. 9, v. 29, ubi explicatur ex textu græco legitur: *Kai ἔγραψε Εὐθύην τοις Ιudeοῖς.... καὶ Μαρδοχαῖον.... ἐπὶ οἰκοτοπίᾳ, etc.* Et scriptis Esther regina... et Mardochæus, quanta fecerunt, etc. Potius præterea volumen hoc in ordinem redigi et nonnullis additamentis instrui vel à Joachimo summo Pontifice; vel ab Esdrâ scribita doctissimo, aut viris magno Synagoge, prout in horum vel illorum tempora hæc historia incidit.

66. Queres I: *An liber Esther sit vera historia, vel potius drama quoddam, in quo primariæ quasi personæ sustinent Esther, Mardochæus et Aman?..* Resp.: Est vera historia. Quamvis enim Anabaptisti, et auctor scripti gallici, cuius titulus: *Sentiments de quelques Théologiens de Hollande*, lett. 8 et 11, cum quibusdam alii dicant, esse hanc totam narrationem in libro Esther contentam tragedia similis, et adjuncta pleura sapere fabulas asiaticas, nec preferre illum candorem naturalem ac contentsim dirimamus; quippe quæ librum Estheris ipsum non

(1) Tou. II, Nov. Formæ Theol. Bibl., L. IV, quest. XII, 170 et 171.

(2) Enchirid. T. I.

(3) Dilucidation. Part. IV.